

den historiske Jesus är svårfångad, som all historisk verklighet.

I sista delen studeras mer systematiskt de Certeaus trosantropologi. Denne visar hur själva trosakten hör samman med tillit, att ha förtroende för någon. I alla trosakter finns därför en religiös genklang (*résonnance religieuse*). En kort översikt över nyligen utkommen svensk litteratur visar hur de Certeaus tolkning av tron blir en utmaning också för svensk teologi.

Orylski följer troget de Certeaus personliga utveckling, som emellertid avbröts av hans tidiga död. Det som hos jesuiten verkar abrupt i ett mycket komprimerat språk, blir sammanhängande hos Orylski, som bemödar sig om att på ett trovärdigt sätt utlägga de Certeaus tankar. Det som förblir dunkelt hos jesuiten, blir klarare i Orylskis syntes. Det man eventuellt kan anmärka på är att den «systemimmanenta» framställningen gör kritiska kommentarer svåra att utveckla. Men man kan bara gratulera en doktorand som på ett så intelligent sätt trängt igenom de Certeaus svåra framställning. Gratulationer även till den kunnige handledaren Werner Jeanrond, som efter framgångsrika år tyvärr snart lämnar Lund.

René Kieffer

Søren Kaspersen & Erik Thunø (ed.): *Decorating the Lord's Table. On the Dynamics between Image and Altar in the Middle Ages*. 170 sid. Museum Tusulanum Press, Köpenhamn 2006.

Mycket av den äldre forskningen kring det medeltida kyrkorummet och dess utsmyckningar har till stor del haft en beskrivande karaktär med fokus på t.ex. förlagor, tekniker och stiljämförelser. Detta är naturligtvis viktigt som bas, men otillräckligt när det gäller att försöka förstå den kyrkliga konstens djupare innebörd och funktion. Under senare år har dock de flesta forskare inom detta fält insett nödvändigheten av att gå ett steg längre, och inte bara ställa frågan vad som framställs utan också varför.

Som framgår av titeln har boken det övergripande syftet att undersöka förhållandet mellan altaret och dess konstnärliga utsmyckningar med exempel från 700-talet fram till 1200-talet. Tanken är att presentera nya metodologiska grepp inom den konstvetenskapliga forskningen som kan ge en fördjupad förståelse av altaret och dess utsmyckningar, och för att citera redaktörerna: «... liberating the image from its iconographic and stylistic straitjacket ...» (s. 8). I detta sammanhang ses liturgin som en särskilt viktig tolkningsnyckel. Därutöver lånar man in analysverktyg från bl.a. retoriken och estetiken. De frågor som ställs i inledningen är följande: Varför smyckades medeltidens altaren med

bilder och dyrbara material och vilken roll spelade eukaristin i sammanhanget? Användes bilderna enbart för att påminna betraktarna om Kristus och helgonen eller hade de andra funktioner? Vad exakt berättade bilderna om? Här kan nämnas att det är altarets fasta utsmyckningar, hit räknas även närliggande tak- och väggmålningar, triumfkrucifix o.dyl., som är föremål för undersökning. Lösa inventarier som t.ex. liturgiska utensilier och relikvarier lämnas därför utanför. Exemplet är hämtade från Italien, Tyskland och Skandinavien (främst Danmark), och i inledningen påpekas att en viktig poäng med boken är att lyfta fram de medeltida s.k. gyllene altare eller antemensalen som finns bevarade i ett ovanligt stort antal i just Danmark.

Boken består av sex uppsatser som är baserade på föredrag hållna vid en medeltidskongress i Kalamazoo, Michigan år 2001. I ett inledande kapitel redogör redaktörerna på ett mycket tydligt och överskådligt sätt för bokens syfte samt ger en föredömlig presentation av respektive bidrag. Författarna nämns dock bara vid namn, vilket är litet synd. I den övrigt så informativa inledningen hade det varit av intresse att också få kännedom om t.ex. akademiska titlar och vid vilka läroanstalter personerna är verksamma. Uppsatserna är placerade i tematisk ordning, och de två första tar upp samspelet mellan altaret och dess närliggande utsmyckningar. Ann van Dijk visar t.ex. flera kopplingar mellan eukaristin och den ovanför altaret placerade mosaiken föreställande Kristi födelse i påven Johannes VII:s bönkapell i den gamla Peterskyrkan. Annika Elisabeth Fisher studerar det s.k. Gerokrucifixet och hur detta tillsammans med altaret och liturgin bildade ett centrum i kyrkorummet, där den bibliska historien förvandlades till levande och verksam närvaro samt gav hopp om framtida frälsning. Övriga uppsatser fokuserar på själva altaret, och Erik Thunø diskuterar i sin uppsats, med Sant' Ambrogios gyllene altare som exempel, medeltidens estetik och altaret som en plats där himmel och jord möttes. Därefter behandlas olika aspekter av danska antemensalen. Med hjälp av bl.a. retoriska begrepp studerar Søren Kaspersen olika sätt att iscensätta motiv och berättelser i altarnas kristologiska cykler, medan Lena Liepe tittar mer specifikt på den mänskliga kroppens betydelse för att skapa mening i berättelserna. Harriet M. Sonne de Torrens väljer slutligen att studera ett enskilt motiv, nämligen Kristi födelse i Stadii kyrkas antemensale, i ljuset av bl. a. textläsningen vid juldagens tredje mässa.

Vad gäller bokens disposition hade Kaspersens, Liepes och Sonne de Torrens bidrag med fördel kunnat placeras först då, som tidigare nämnts, ett viktigt syfte sägs vara just att uppmärksamma danska antemensalen. Dessa tre uppsatser upptar dessutom över hälften av sidomfånget och motiv från danska antemensalen

pryder bokens framsida. Överlag känns alla sex uppsatserna genomarbetade och välstrukturerade även om ett och annat resonemang inte känns helt övertygande. Jag har t.ex. svårt att se logiken i Sonne de Torrens resonemang angående en koppling mellan hur jungfru Maria lyfter sin sons högra arm i Stadilantemensalets återgivning av Kristi födelse och hur Jesus lyfter sin högra arm i framställningar med den tvivlande Thomas. Som stöd för sina antaganden lyfter Sonne de Torrens fram Ølstantemensalets framställning av Jesus och Thomas, men där lyfter Jesus sin vänstra (!) arm (s. 158). Ett annat exempel är Kaspersens tolkning av vem som föreställer Maria respektive Elisabeth i Ølstantemensalet (s. 95). Värt att notera är dessutom att Liepe gör en motsatt tolkning i sin uppsats (s. 140, 142) som känns något mer genomtänkt. Några större invändningar mot boken i övrigt har jag emellertid inte. Den visar tydligt att den medeltida kyrkokonsten, i det här fallet altarets konstnärliga utsmyckningar, hade betydligt fler innebörder och funktioner än rent estetiska och undervisande. Bäst svar på flertalet av frågeställningarna ger utan tvekan de uppsatser som studerar konsten i ljuset av det liturgiska funktions-sammanhanget (framför allt van Dijk och Fisher). Jag tror att det är den absolut viktigaste nyckeln till förståelsen av såväl det medeltida kyrkorummet som dess konstnärliga utsmyckningar. Det ena behöver dock inte utesluta det andra, och i många fall kan de olika metoderna som tas upp i boken med största sannolikhet komplettera varandra. Viktigt är också att se altaret i relation till det övriga kyrkorummet och inte som en isolerad enhet. Särskilt belysande blir därför analyserna av altarets relation till väggmosaiker respektive triumfkrucifix.

Sammanfattningsvis menar jag att detta är en bok som kan läsas med stor behållning av såväl teologer som konstvetare. Jag tror också att den skulle kunna fungera bra som kurslitteratur inom både kyrkovetenskap/praktisk teologi och konstvetenskap. Även om ett och annat i boken förmodligen kan tyckas självklart för den teologiskt bildade, så ger den onekligen nya infallsvinklar på välkända motiv och får förhoppningsvis läsarna att tänka ett steg längre i fråga om altarets — och i förlängningen även det övriga kyrkorummets utsmyckningar. Mitt intryck är att kyrkokonsten ofta får en ganska styvmoderlig behandling i den teologiska litteraturen, så här har teologerna en del att lära av konstvetarna, men självklart också vice versa. Inte minst denna bok visar att det är de interdisciplinära studierna som ger de mest intressanta resultaten och jag ser fram emot fler böcker i liknande stil.

Hanna Källström

Kristen Deede Johnson: *Theology, Political Theory, and Pluralism: Beyond Tolerance and Difference* (Cambridge Studies in Christian Doctrine). 276 sid. Cambridge University Press, Cambridge 2007.

«Hur skall vi kunna leva tillsammans mitt bland våra skillnader?» Frågan som inleder Kristen Deede Johnsons bok om religion, politik och teologi är en fråga som upptagit såväl den teoretiska reflektionen som den praktiska under ett antal decennier. Att det västerländska mångkulturella samhället i samtiden är utsatt för vissa spänningar är ingen överdrift och önskan att finna teoretiska verktyg att bemästra denna pluralism är därför stor. Deede Johnson målar upp en bild vars två poler utgörs av de liberaldemokratiska tänkare som menar att tolerans utifrån en gemensam grund är svaret på frågan om olikheterna och de mer radikala demokratiska tänkare som i stället vill lyfta fram skillnaderna som ett positivt värde. Dessa två poler representerar också två olika ideal för vad som utgör politikens väsen: konsensus eller konflikt.

I kapitel två redogör Deede Johnson noggrant för vad den senaste liberala politiska teorin säger om tolerans. Hon diskuterar ingående den amerikanska politiska filosofins nestor, John Rawls, men även den framstående postmoderne filosofen Richard Rorty, som båda har gjort sig kända som förespråkare för en liberal demokrati. Problemet med både Rawls och Rorty är att de tenderar att reducera bort alla signifikanta skillnader från den politiska sfären. Politik som konsensus blir en möjlighet just genom att religion — som ett exempel på de djupa förställningar och värden människor håller sig med — förvisas från den offentliga diskussionen. Men därmed utgår denna konception av politik från en inte alls självklar liberal föreställning om den autonoma människan. Med andra ord bortser man från att själva skiljandet mellan det privata och det offentliga är en politisk handling i egen rätt. Toleransen är kanske inte så tolerant i alla fall.

Därför vänder sig Deede Johnson i nästa kapitel till politiska filosofer som mycket tydligare betonat skillnadernas och även konfliktens roll för politiken. Poängen att framhålla konfliktens betydelse för dessa tänkare är inte att hylla den som sådan, men att undvika att dölja den fråga om makt som finns inneboende i alla strukturer. Att vissa frågor definieras som offentliga och andra som privata är inte något som finns nedlagt i tillvarons strukturer som sådana, utan ett politiskt beslut och därmed något som går att ifrågasätta. Exempel på «agonistiska» politiska filosofer som hävdar detta är den belgisk-brittiska filosofen Chantal Mouffe och den amerikanske filosofen William Connolly. Dessa filosofer är mycket mer medvetna om att alla våra politiska tolkningar vilar på mer grundläggande värderingar, exempelvis av religiös art, vilket